

TAMARA ƏLİZADƏ
ADTU
alizade64@mail.ru

ANA DİLİMİZ MİLLİ VARLIĞIMIZDIR

Açar sözlər: ana dili, inkişaf, nitq mədəniyyəti, mənəvi dəyərlər, dilin saflığı, əcnəbi sözlər, sərəncam, dil siyasəti.

Ключевые слова: родной язык, развитие, речевая культура, моральные ценности, чистота языка, иностранные слова, поручение, языковая политика

Key words: native language, progress, speech culture, spiritual values, purity of the language, foreign words, order, language policy.

Ana dilini dərindən bilən, bu dili duyan şəxs öz xalqını, millətini bütün varlığı ilə sevən şəxsdir. Şagirdlər, tələbələr arasında ana dilinin tədrisi prosesində zəif nəticə göstərilirsə, bu nəinki müəllimləri, dərhal cəmiyyəti narahat edir. "Nitq mədəniyyəti doğma ana dilini dərindən öyrənməkdən başlayır" deyən dilçi alim Buludxan Xəlilov həm də qeyd edir ki, hər bir dilin inkişafında ilk növbədə xalqın böyük rolu var. Bizim hafizədən-hafizəyə ötürülən şifahi xalq ədəbiyyatımız, klassiklərimizin zəngin yaradıcılığı əsrlər boyu ana dilimizi cəlalayaraq müasir günümüzdə gətirib çıxarıb. Eyni zamanda, dilin inkişafına istiqamət verilməsində, onun bazasının zənginləşməsində dövlət başçılarının, milli liderlərin də böyük rolu olub. Bu baxımdan, Azərbaycan dilinin inkişafında Ulu Öndərin xidmətləri misilsizdir (4,82).

Dilin təəssübkeşləri hər zaman olub və olacaqdır. Öz doğma dilini sevən insan xalqının tarixini, mədəniyyətini dərindən bilən insandır. Odur ki, Azərbaycan xalqının Ulu öndəri Heydər Əliyevin dilə sevgisi gənclər üçün əsl nümunədir. Nizami Cəfərov Ulu öndərin nətiqliyinin yüksək səviyyədə olduğunu bildirir və tədqiqata cəlb edilməsini zəruri hesab edir: "Nitq mədəniyyəti hər bir xalqın əsrlərlə formalaşdırıb bu günə çatdırdığı mədəniyyətin ən vacib, ən mühüm tərkib hissələrindən biridir. Bu baxımdan ulu öndərimiz Heydər Əliyevin XX əsr Azərbaycan siyasi nətiqliyinin, ümumiyyətlə Azərbaycan nitq mədəniyyətinin təşəkkül tapmasında rolu birmənalı şəkildə yüksək qiymətləndirilir. Heydər Əliyevin fəaliyyətinin öyrənilməsinə keçən əsrin 90-cı illərindən diqqət yetirilir. Bu sahədə akademik B.Nəbiyev, akademik A.Axundov, professor N.Xudiyev, professor M. Mahmudov, professor M.Məmmədov, professor N. Şəmsizadə, professor M. Qasımlı və digər dəyərli elm adamlarımız, öz töhfələrini verərək, Heydər

Əliyev nitqlərinin gələcəkdə kompleks şəkildə öyrənilməsinin əsasını qoymuşlar" (6, II, 3).

Heydər Əliyev Azərbaycan dövlətinin rəhbəri olduğu ilk illərdən ana dilinin problemləri ilə ciddi məşğul olmuşdur. Görülmüş məqsədyönlü işlər dilimizin nüfuzunun yüksəlişinə xidmət etmişdir.

1978-ci il aprelin 2-də IX çağırış Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Azərbaycan Sovet Sosialist Respublikası Konstitusiyasının (Əsas Qanununun) layihəsi və onun ümumxalq müzakirəsinin yekunlarına həsr olunmuş VII sessiyasında məruzə ilə çıxış edən Heydər Əliyevin təklifi ilə 73-cü maddəni aşağıdakı redaksiyada vermək təklif olunmuşdur: "Azərbaycan Sovet Sosialist Respublikasının dövlət dili Azərbaycan dilidir."

1978-ci il Konstitusiyası həqiqətən Heydər Əliyevin öz xalqı, öz vətəni qarşısında göstərdiyi böyük xidmət idi. Nəticədə Azərbaycan Konstitusiyası böyük tarixi şəxsiyyət Heydər Əliyevin təklif etdiyi şəkildə qəbul olundu və Azərbaycan dili dövlət dili statusu aldı. Azərbaycan dilinə dövlət dili statusunun verilməsi ümummilli lider Heydər Əliyevin xalq qarşısında ən böyük tarixi xidmətlərindən biridir. Ulu öndər bununla gələcək müstəqil dövlətçiliyin milli atributlarından birini məharətlə qorumuşdur. Bundan sonra isə ana dilimizin inkişafı və qorunması sahəsində mühüm əhəmiyyətli tədbirlərin həyata keçirilməsinə nail olmuşdur.

Xalqın təkidli tələbi ilə 1993-cü ildə ikinci dəfə hakimiyyətə gələn Heydər Əliyev digər sahələrdə olduğu kimi, milli-mənəvi dəyərlərimizin qorunması, adət-ənənələrimizin, milliliyimizin inkişafı məsələsinə xüsusi əhəmiyyət verən ümummilli lider Heydər Əliyev ana dilimizi özünə qaytardı (5, 175). Ümummilli Lider Heydər Əliyevin 2001-ci il avqustun 9-da imzaladığı Sərəncama əsasən avqustun 1-i respublikamızda Azərbaycan Əlifbası və Azərbaycan Dili Günü kimi qeyd edilir. Bu, Azərbaycan dili tarixində əlamətdar, önəmli hadisədir.

Azərbaycan xalqının milli-mənəvi dəyərlərini uca tutan Ulu Öndər bunu hər zaman auditoriyaya çatdırırdı. "Xalqları dil qədər, milli-mənəvi dəyərlər qədər birləşdirən başqa bir vasitə yoxdur. Biz bu vasitədən daim istifadə etməliyik. Xüsusən, başqa ölkələrdə yaşayan azərbaycanlılar. Ona görə də mən arzu edərdim ki, hər bir ölkədə Azərbaycan icmasında azərbaycanlılar həmrəy olsunlar, bir-birinə dayaq olsunlar, bir-birinə yardım etsinlər, bir-birinin dərdinə yansınlar və bizim milli adət-ənənələrimizi, milli dəyərlərimizi birlikdə gözləsinlər, milli bayramlarımızı qeyd etsinlər. Təkcə müstəqillik bayramını, Novruz bayramını deyil, bütün başqa bayramları da qeyd etsinlər. Azərbaycan dilini yeni nəsllə, uşaqlara çatdırmaq üçün müəyyən tədris imkanları yaratsınlar. Biz bu barədə kömək edəcəyik ki, bizdən sonra gələn nəsillər, sizin övladlarınız, bizim övladlarımız azərbaycançılığı daha yüksəklərə qaldırsınlar, Azərbaycan dilini, milli-

mənəvi dəyərlərimizi daim yaşatsınlar" (XXXVI c., 437-438) . Bu fikirlərlə yanaşı, Ümummilli Lider Azərbaycan övladlarının, gənclərinin digər dilləri mükəmməl bilməsinin də tərəfdarı idi. Çünki O, Azərbaycan ziyalisını, gəncini hərtərəfli biliyə malik görmək arzusunda idi. "Biz Azərbaycanda Azərbaycan dilinin hakim olmasını, Azərbaycan dilinin getdikcə inkişaf etməsinə təmin edəcəyik. Ancaq eyni zamanda arzu edirik ki, hansı ölkədə, hansı qitədə yaşamasından asılı olmayaraq, hər bir azərbaycanlı o ölkənin dilini də mənimsəsin, o ölkənin adət-ənənələrindən də istifadə etsin, o ölkənin şəraitinə uyğunlaşsın. Amma Azərbaycan dilini yaşatsın və inkişaf etdirdsin" (XXXVI c., 436).

Ana dilinə dərin sevgi bəsləyən, digər dilləri də öyrənməyi tövsiyə edən Ulu Öndər Azərbaycan gəncini necə görmək istəməsinə daim xatırladırdı: "Mən arzu edirəm ki, Azərbaycan gənci Şekspiri ingilis dilində oxusun, Puşkini rus dilində oxusun, Nizamini, Füzulini, Nəsimini isə Azərbaycan dilində oxusun" (V c., 321). Öz doğma dilini də mükəmməl bilməklə yanaşı əcnəbi dil bilməyin də müsbət hal olduğunu deyən, vacibliyini qəbul edən B.Xəlilov belə münasibət bildirmişdir: "Dövlət başçılarının öz doğma dillərindən əlavə digər dilləri bilmələri onların ünsiyyət qurmaq imkanlarını həyata keçirmək işini daha da asanlaşdırır. Bir sözlə, doğma ana dilini, eləcə də əcnəbi dilləri öyrənmək hər bir insanın, xüsusilə sayılan, seçilən insanların maraq dairəsindədir. Bəzi insanlar heç doğma ana dilini də yaxşı bilmir. Və doğma ana dilini öyrənmək marağından da çox-çox uzaqdırlar (4, 152).

Fikirdən nəticə çıxararaq deyə bilərik ki, Azərbaycan ziyalıları da Ulu Öndərin tövsiyə etdiyi kimi, ilk olaraq ana dilini dərinləndirən mənimsədikdən sonra əcnəbi dilləri də bilməyin tərəfdarıdırlar.

Uşinski "Ana dili" məqaləsində yazırdı: "Dil xalqın içində ölüb gedənləri, yaşamaqda olanları və gələcək nəsilləri böyük tarixi və canlı bir tam şəkildə birləşdirən ən canlı, ən məhsuldar, ən möhkəm əlaqədir. Dil nəinki xalqın həyatiliyini özündə ifadə edir, xalqın ağzında dili hələ yaşadığıca xalq da yaşayır ".

Ulu öndər ana dilində düşündüyü, danışdığı, nitq söylədiyi haqqında qürurla bəhs etmişdir. "Mən bu gün böyük iftixar hissi ilə deyə bilərəm ki, Azərbaycan dili XX əsrdə böyük inkişaf yolu keçmişdir. İndi baxın, bizim dilimiz nə qədər zəngindir, nə qədər məlahətlidir, nə qədər şirindir və bütün fikirləri ifadə etməsi üçün nə qədər böyük söz ehtiyatına malikdir" (XXXVI c., 435).

"Heydər Əliyev və nitq mədəniyyəti" mövzusunda geniş elmi araşdırma aparan tədqiqatçı N.Zamanov yazır: "Azərbaycan dilinə olan sevgilə bağlı Heydər Əliyev öz şəxsi həyatını məişət üslubunda, auditoriyanın asan mənimsəyəcəyi bir dildə nümunə gətirir" (6, III, 217).

Ana dilimizin inkişafı, uğurları Ulu Öndərin qəlbini sevinclə doldurub. "Məni sevindirən odur ki, azərbaycançılıq artıq tarixdə həkk olunubdur.

Azərbaycan dili - Azərbaycan xalqının ana dili, müstəqil Azərbaycan respublikasının dövlət dili artıq dünya dilləri içərisində öz yerini tapıbdir. Dünya azərbaycanlılarında millilik, milli vətənpərvərlik hissləri günü - gündən artır, bu da bizim həmrəyliyimizin güclənməsinin rəmzidir. Mən əminəm ki, bütün proseslər bundan sonra daha da sürətlə inkişaf edəcəkdir (XIV c., 17.)

"Heydər Əliyev və ana dilimiz" məqaləsində Jalə Əliyeva ana dilinin varlığı, saflığı uğrunda çalışan böyük mütəfəkkirlər haqqında bəhs edir və davam edir: "Lakin mən bu sıraya bir ismi də əlavə etmək istəyirəm. Düzdür, o nə şairdir, nə yazıçıdır, nə də dilçidir. Onun şeirləri, romanları, hekayələri yoxdur. Bir sözlə, o əlinə qələm alıb əsər yazmayıb. Lakin o, ən istedadlı yazıçının, şairin belə yarada bilməyəcəyi, qüdrətli bir əsər yaradıb. Bu misilsiz əsərin adı - Azərbaycan, yazarı, banisi və yol göstərəni isə xalqının çox haqlı olaraq ulu öndər adını verdiyi Heydər Əlirza oğlu Əliyevdir" (2, 7).

Ana dili ilə bağlı tövsiyələrin Prezident İlham Əliyevin fəaliyyətində əyani olaraq həyata keçirilməsi davam etdirilir. "Azərbaycan dili bizi bir xalq, millət kimi qoruyub. Əsrlər boyu biz başqa ölkələrin, imperiyaların tərkibində yaşadığımız, müstəqil olmadığımız dövrdə milli dəyərlərimizi, ana dilimizi, qoruya, saxlaya bilmişik. Ona görə, bu gün bəzi hallarda görəndə ki, dilimizə xaricdən müdaxilələr edilir və bəzi hallarda bu müdaxilələr Azərbaycanda da dəstək qazanır, bu, məni doğrudan da çox narahat edir. Azərbaycan dili o qədər zəngindir ki, heç bir xarici kəlməyə ehtiyac yoxdur. Bir daha demək istəyirəm ki, biz əsrlər boyu dilimizi qorumuşuq. Bu gün də qorumalıyıq. Biz Azərbaycan dilinin saflığını təmin etməliyik. Əlbəttə, bizim vətəndaşlar, xüsusilə gənc nəsil nə qədər çox xarici dil bilsələr, o qədər yaxşıdır. Ancaq, ilk növbədə öz ana dilini bilməlidirlər. Digər tərəfdən, imkan verməməlidirlər ki, ana dilimizə yad kəlmələr daxil olsun. Buna ehtiyac yoxdur. Ancaq biz bunu görürük. Bəzi ictimai xadimlərin, hökumət üzvlərinin çıxışlarında, bəzi televiziya verilişlərində, Milli Məclisdə eşidirəm ki, kənar kəlmələrdən istifadə edilir. Buna ehtiyac yoxdur. Əlbəttə, mən bu sahədə mütəxəssis deyiləm, ancaq bir vətəndaş kimi hesab edirəm ki, yeni kəlmələrin icad edilməsinə heç bir ehtiyac yoxdur. Lüğətimiz o qədər zəngindir ki, bunu qorusaq və gələcək nəsillərə əmanət kimi təhvil versək bu, bizim bu sahədəki ən böyük nailiyyətimiz olacaqdır" (1).

Akademik Tofiq Hacıyev bu istiqamətdə görülmüş işlərə belə münasibət bildirir: "Ana dili, dövlət dili ilə bağlı dövlət siyasətində vərəsəlik budur" (3, 41).

Ümummillə liderin ideyalarını layiqincə yerinə yetirən Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev doğma dilimizə, milli adət-ənənələrimizə, qədim mədəniyyətimizə böyük həssaslıqla yanaşır. Bu gün Azərbaycan dilinin

hərtərəfli inkişafı, dövlət dilinə çevrilməsi, diplomatiya aləminə yol açması, dünyanın ən mötəbər tribunalarından eşidilməsi ümummilli lider Heydər Əliyev tərəfindən əsas qoyulan dil siyasəti ilə bağlıdır. Prezident İlham Əliyev bu siyasəti uğurla davam etdirir.

Hazırda dünyada milyonlarla azərbaycanlı Azərbaycan dilində danışır. Bu dillə ruhunu, fikrini, istək və arzusunu, böyük ideallarını ifadə edir. Xalqımızın laylalarını, nəğmələrini, nağıllarını, dastanlarını bu dillə qəlbinə hopdurur. Azərbaycan dilinə olan sevgi, bağlılıq, doğmalığ onun qüdrətini torpaq və Vətən qədər müqəddəs zirvəyə çatdırır.

**Mən aşiq dilim-dilim,
Qovun kəs, dilim-dilim,
Öz dilimdən dönmərəm,
Doğransam dilim-dilim.**

Bu bayatının, xalq müdrikliyini ifadə edən bu deyimlərin tarixini araşdırmaq qeyri-mümkündür. Əlbəttə, bu misralar xalqımızın yaranışıyla eyni vaxtda yaranıb, fikrin, hissın ifadəsinə çevrilib. Dilimizə sevgi anamızın laylası ilə qəlbimizə hopdurulub. Onun saflığını qoruyaraq gələcək nəsələ ötürmək borcumuzdur.

Qaynaqlar

Heydər Əliyev "Müstəqilliyimiz əbədidir". V cild, Bakı, "Azərnəşr", 1998. 500 s.

Heydər Əliyev "Müstəqilliyimiz əbədidir". XIV cild, Bakı, "Azərnəşr", 2005. 520 s

Heydər Əliyev "Müstəqilliyimiz əbədidir". XXXVI cild, Bakı, "Azərnəşr"

1. Əliyev İlham. AMEA-nın 70 illik yubileyinə həsr olunmuş ümumi yığıncaqda nitq. Xalq qəzeti, 11 noyabr, 2015-ci il.
2. Əliyeva Jalə. Heydər Əliyev və ana dilimiz. Xalq qəzeti. 8 may.
3. Hacıyev T. Özü, varisi və ana dili. Heydər Əliyev irsi və Azərbaycan folklorşünaslığının aktual problemləri. Bakı, Nurlan, 2013, 192 s.
4. Xəlilov B. Dil mədəniyyəti. Bakı, "Papirus NP", 2016, 192 s.
5. Sadıqova S., Həsənli-Qəribova Ş. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti və Milli ədəbi dilin inkişaf tarixi (1918-2018). Bakı, "Avropa" nəşriyyatı, 2018, -488 s.
6. Zamanov N. H.Əliyev və nitq mədəniyyəti (II kitab). Bakı, "Elm və təhsil", 2014, 494 s.

T.Alizdeh

Our native language is our wealthy

Summary

Every nation's language is its spiritual wealth. The historical roots of Azerbaijani language are ancient. Azerbaijani language has passed a historic way to our day. To day it has risen to the level of the developed languages of the world.

The article analyzes the condition of our native language. Unprecedented services of the great leader have been emphasized. In the article Haydar Aliyev's deep love and careful approach to the language, orders, his work, and also examples from the speeches are given. Tofik Hacıyev, Nizami Jafarov, and Jale Aliyeva's views have been included.

It is noted that the language policy of the nationwide leader is successfully continued by President İlham Aliyev. Significant work is being done to protect the purity of our native language.

T.Ализаде

Наш родной язык - это наше национальное существование

Резюме

Родной язык - духовное богатство каждой нации. Исторические корни азербайджанского языка связано с древних времен. До нашей времени азербайджанский язык прошел исторический путь. Сейчас один из самых продвинутых языков в мире.

Статья была вовлечена в анализ состояния нашего родного языка. Были подчеркнуты беспрецедентные услуги великого лидера. Гейдар Алиев глубоко любил и заботился о своем родном языке и доказывал это в приказах, выполненных работах и приводились примеры из его выступлений. Идеи Тофика Гаджиева, Низами Джафарова, Жале Алиевой имели место.

Было отмечено, что языковая политика Общенационального Лидера успешно продолжается Президентом Ильхамом Алиевым. Проводится важная работа по защите чистоты нашего родного языка.

Rəyçi: Nigar Həsənova

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent